

LIBRIS

We know
books

G. CĂLINESCU

ENIGMA OTILIEI

I

Într-o seară de la începutul lui iulie 1909, cu puțin înainte de orele zece, un tânăr de vreo optsprezece ani, îmbrăcat în uniformă de licean, intra în strada Antim, venind dinspre strada Sfinții Apostoli cu un soi de valiză în mână, nu prea mare, dar, desigur, foarte grea, fiindcă, obosit, o trecea des dintr-o mână într-alta. Strada era pustie și întunecată și, în ciuda verii, în urma unor ploii generale, răcoroasă și foșnitoare ca o pădure. Într-adevăr, toate curțile și mai ales ograda bisericii erau pline de copaci bătrâni, ca de altfel îndeobște curțile marelui sat ce era atunci capitala. Vântul scutura, după popasuri egale, coamele pomilor, făcând un tumult nevăzut, și numai întunecarea și reaprinderea unui lan de stele dădea trecătorului bănuiala că mari vârfuri de arbori se mișcau pe cer. Tânărul mergea atent de-a lungul zidurilor, scrutând, acolo unde lumina slabă a felinarelor îngăduia, numerele caselor. Uniforma neagră îi era strânsă bine pe talie, ca un veșmânt militar, iar gulerul tare și foarte înalt și șapca umflată îi dădeau un aer bărbătesc și elegant. Fața îi era însă juvenilă și prelungă, aproape feminină din pricina suvițelor mari de păr ce-i cădeau de sub șapcă, dar culoarea măslinie a obrazului și tăietura elinică a nasului corectau printr-o notă voluntară întâia impresie. Din chipul dezorientat cum trecea de pe un trotuar pe altul în căutarea unui anume număr, se vedea că nu cunoștea casa pe care o căuta. Strada era pustie și lumea părea adormită, fiindcă lămpile de prin case erau stinse sau ascunse în mari globuri de sticlă mată, ca să nu dea căldură. În această obscuritate, strada avea un aspect bizar. Nicio casă nu era prea înaltă și aproape niciuna nu avea cat superior. Însă varietatea cea mai neprevăzută a arhitecturii (operă îndeobște a zidarilor italieni), mărimea neobișnuită a ferestrelor, în raport cu forma scundă a clădirilor, ciubucăria, ridiculă prin grandoare, amestecul de frontoane grecești și chiar ogive, făcute însă din var și lemn vopsit, umezeala, care dezghecia varul, și uscăciunea, care umfla lemnăria, făceau din strada bucureșteană o caricatură în moloz a unei străzi italiice. În apropierea mănăstirii și peste drum de ea, o casă cu ferestre înalte era încă luminată. În fața ei staționa o trăsură luxoasă cu doi cai

albi, înăuntrul căreia dormea, cu capul în piept și cu hățurile în mână, un birjar gros, înfășurat în tipicul veșmânt lung și încrețit de catifea. Tânărul ajunsese cu greaua lui valiză în chip de balercă în dreptul ei și, după oarecare examen, se opri, lăsând o clipă jos povara. Casa avea un singur cat, așezat pe un scund parter-soclu, ale cărui geamuri pătrate erau acoperite cu hârtie translucidă, imitând un vitraliu de catedrală. Partea de sus privea spre stradă cu patru ferestre de o înălțime absurdă, formând în vârful lor câte o rozetă gotică, deși deasupra lor zidăria scotea tot atâtea mici frontoane clasice, sprijinite pe câte două console. La fațadă, acoperișul cădea cu o streășină lată, rezemându-se pe console despărțite de casetoane, totul în cel mai antic stil, dar console, frontoane și casetoane erau vopsite cu un ulei cafeniu. Zidăria era crăpată și scorojită în foarte multe locuri, și din crăpăturile dintre fațada casei și trotuar ieșeau îndrăzneț buruienile. Un grilaj înalt și greoi de fier, ruginit și căzut puțin pe spate, dovedea, pe dreapta, existența unei curți, în care se zărea prin întuneric atât frunziș și atâtea trunchiuri, încât întinderea ei, deocamdată, nu se putea calcula, impresia trecătorului fiind totuși de pădure fără fund. Grilajul avusese o poartă mare cu două aripi, legată acum cu un lanț. Doar o porțiță mai mică era deschisă, și pe aceea, luându-și sacul în mână, intra tânărul, după oarecare chibzuială. Ajungând în fața ușii de la intrare, el se codi să suie cele două trepte de piatră și porni spre fundul curții spre a vedea dacă putea da de cineva în odăile de serviciu. Acolo, putu să-și dea seama că partea de din dos a casei avea o înălțime mai mare decât a restului, parter și cat formând două coridoare suprapuse, cu geamlâc. Numai în catul de sus o lampă cu petrol ardea, restul mocnea în întuneric. Tânărul se întoarse spre intrarea din față și medită un mijloc de a-și vesti prezența, însă nu văzu prin apropiere nicio sonerie, și a bate la ușă i se păru, cum era și natural, o absurditate. Într-adevăr, ușa, de forma unei enorme ferestre gotice de lemn umflat și descleiat de căldură sau ploaie și bubos de vopsea cafenie, se întindea de la cele două trepte de piatră, tocite în modul convexității, până aproape sub streășină. Nicio perdea nu acoperea ochiurile de geam, pline de un praf străvechi, pe care se vedeau bine urmele picăturilor de ploaie și ale melcilor fără casă. Neavând alt chip

de ales, tânărul apăsă clanța moale și dădu să tragă ușa. Însă, spre spaima lui, ușa cea uriașă se mișcă aproape de la sine, căzând spre el cu un scârțâit îngrozitor. Intimidat, așteptă ca lumea din casă, intrigată de zgomet, să năvălească jos, dar nu se întâmplă nimic. Tânărul intră atunci, încercând să închidă cât mai bine infernala ușă, și abia înăuntru făcu uimitoarea descoperire că mânerul de os al unui probabil clopoțel interior atârna în sală. Nu îndrăzni totuși să sune numaidecât, într-atât îl miră anticamera. Ea era de o înălțime considerabilă, ocupând spațiul celor două caturi laolaltă. O scară de lemn cu două suișuri laterale forma un soi de piramidă, în vârful căreia un Hermes¹ de ipsos, destul de grațios, o copie după un model clasic, vopsit detestabil cu vopsea cafenie, ținea în locul caduceului o lampă cu petrol cu glob de sticlă în chipul unui astru. Lampa era stinsă, în schimb, o altă lampă plină de ciucuri de cristal, atârnată de înaltul tavan, lumina tulbure încăperea. Ceea ce ar fi surprins aici ochiul unui estet era intenția de a executa grandiosul clasic în materiale atât de nepotrivite. Pereții care, spre a corespunde intenției clasice a scării de lemn, ale cărei capete de jos erau sprijinite pe doi copii de stejar, adulterări donatelliene, ar fi trebuit să fie de marmură sau cel puțin de stuc, erau grosolan tencuiți și zugrăviți cu șablonul și cu mâna, imitând picturile pompeiene, și îndeosebi porfirul, prin naive stropituri verzi și roșii. Însă sistemul de perspective și festoane în loc să fie tratat pe întregul câmp al anticamerei, printr-o optică falsă de zugrav, era tăiat în două secțiuni corespunzând fiecărui cat, indicând astfel în chip supărător lipsa de coeziune a planurilor. În sfârșit, tavanul imita prin zugrăveli casetoanele unui plafon roman. Acest sistem de decorație, precum și crăpăturile lungi și neregulate ale pereților dădeau încăperii un aer de ruină și răceală. Tânărul, hotărându-se în fine, trase de mânerul clopoțelului. Atunci un fel de schelălăit metalic răsună de sus ca-n niște spații mari și goale cu ecou rău. Trecu un timp chinuitor pentru necunoscutul de jos, apoi scara începu să scârțâie ca apăsată de o greutate extraordinară și cu o iritantă încetineală. Când provocatorul acestor grozave pâraîturi fu jos, tânărul văzu mirat un omuleț subțire

¹ În mitologia greacă – divinitate pastorală, protector al fecundității și morții.

și puțin încovoiat. Capul îi era atins de o calviție totală, și fața părea aproape spână și, din cauza aceasta, pătrată. Buzele îi erau întoarse în afară și galbene de prea mult fumat, acoperind numai doi dinți vizibili, ca niște așchii de os. Omul, a cărui vârstă, desigur, înaintată rămânea totuși incertă, zâmbea cu cei doi dinți, clipind rar și moale, întocmai ca bufnițele supărate de o lumină bruscă, privind întrebător și vădit contrariat.

– Unchiul Costache? îndrăzni să deschidă gura tânărul, pe urmă, intimidat, refăcu întrebarea: Aici șade domnul Constantin Giurgiuveanu?

Bătrânul clipi din ochi, ca și când n-ar fi înțeles întrebarea, mișcă buzele, dar nu răspunse nimic.

– Eu sunt Felix, adăugă tânărul, uimit de această primire, nepotul dumnealui.

Omul spân păru tot așa de plictisit de întrebare, clipi de câteva ori din ochi, bolborosi ceva, apoi cu un glas neașteptat de răgușit, aproape șoptit, duhnind a tutun, răspunse repede:

– Nu-nu-nu știu... nu-nu stă *nimeni* aici, nu cunosc...

Buimăcit, tânărul stătu locului nemișcat, așteptând o revenire asupra tăgadei. Dar bătrânul, după ce-l privi clipind, cu acea deferență hotărâtă cu care îndemni pe un individ să plece, zise din fundul gâtulejului: „Bună seara!” și porni iarăși, în scârțaituri îngrozitoare, pe scară. Tânărul puse mâna automatic pe mânerul valizei și ieși amețit pe ușa gotică, și apoi pe poarta ruginită, trecu prin fața muscalului, care sforăia mereu, și porni dezorientat înainte.

Uimirea liceanului va părea nu se poate mai îndreptățită, dacă vom ști cine era. Se numea Felix Sima și sosise cu o oră mai înainte în București, venind din Iași, unde fusese elev în clasa a VIII-a a Liceului-Internat. Sfârșise liceul, trecând și examenul de capacitate, și acum venea în București la tutorele său, Costache Giurgiuveanu. Acest Giurgiuveanu, căruia obișnuia din familie a-i zice „unchiul”, era cumnat al tatălui său, care murise de un an. Doctorul Iosif Sima, fost medic militar, apoi demisionat, nu mai avea de mult rude apropiate de sânge. Singura lui soră, soția lui Costache Giurgiuveanu, cel căutat, murise și ea demult. Văduv el însuși de vreo zece ani, doctorul

își ținuse băiatul mai mult în pensionate și în internate. După o lungă boală plictisitoare, se stinse și el, cu satisfacția că copilul e mare și cu viitorul oarecum asigurat. În afară de un oarecare depozit în bani, doctorul lăsa lui Felix o casă cam veche, dar solidă și rentabilă în strada Lăpușneanu. Pentru administrarea acestor bunuri fusese indicat ca tutore „unchiul Costache”, cumnatu-său. De un an de zile, Giurgiuveanu reprezenta pe Felix în raporturile cu școala, plătea taxele, semna în calitate de corespondent, iar Felix, la rândul lui, îi trimitea știri despre el. De altfel, relațiile acestea nu erau deloc pricinuite de simpla întâmplare a tutelei: „unchiul Costache” și „verișoara Otilia”, care trecea, în genere, drept fata lui Costache, fuseseră totdeauna numele cele mai pomenite din casa doctorului Sima și socotite ca simbol al rudeniei apropiate. Felix nu văzuse pe Costache Giurgiuveanu decât cu mulți ani în urmă, copil, și tot atunci o cunoscuse și pe Otilia, care era o simplă fetiță. Dar în fiecare an scria la sărbătorile consacrate și în alte câteva împrejurări „unchiului Costache”, întrebând ce mai face „verișoara Otilia”, iar Otilia scria „unchiului Iosif”, întrebând ce mai face „vărul Felix”. Tânărul fiu al doctorului și Otilia erau astfel, în chip oficial, intimi prin corespondență și desigur că, dacă s-ar fi întâlnit, n-ar fi putut decât să continue și oral stilul familiar din scrisori. Zăpăceala lui Felix era dar explicabilă. Numărul casei îl cunoștea infailibil, iar în casă locuiau „unchiul Costache” și „verișoara Otilia”. Rămăsese hotărât, în urma unei corespondențe pe care o ținea, nu-i vorbă, cu Otilia, că, îndată ce va termina liceul, va veni la București, în vederea continuării studiilor, urmând să locuiască la unchiul-tutor în strada Antim. Îl vestise la vreme printr-o scrisoare, și acum îi era dat să primească acest răspuns ciudat. Felix își cercetă bine memoria, spre a vedea dacă nu cumva are o lipsă, deși lucrul era cu neputință. Acela era numărul. Căută mai departe vreun *bis* și se mai gândi la posibilitatea ca în curtea unchiului să fie mai mulți locatari. Știa însă bine că Giurgiuveanu era proprietar și nu închiria, și un chiriaș, de altminteri, ar fi știut la cine stă. Mai mult muncit de ciudățenia acestei întâmplări decât de problema petrecerii nopții în necunoscut, Felix mergea în neștire înspre strada Arionoaiei, când, deodată, o imagine i se fixă în minte. Pe un carton

LBRIS

We know
books

G. CĂLINESCU

ENIGMA OTILIEI

II

Ceea ce-l întuneca pe Felix, dându-i oarecare doză de mizantropie, era indiferența tuturor, chiar a colegilor de universitate, pentru orice atitudine intelectuală, pentru orice înflăcărare ce n-avea un scop imediat, terestru. La Iași, în internat, discuta cu aprindere cu colegii, chiar în pat, după stingerea luminii, probleme pe care câteodată nu le înțelegea nimeni bine, dar care îi îmbătau, dându-le mândrii de filozofi. Problemele erau formulate îndeosebi în chipul întrebărilor (ce e viața? ce e moartea?), așa cum le întâlneau prin broșuri. Unul pusese odată problema: ce e femeia? și toți se străduiră să dea soluțiile cele mai extravagante, nimeni nu făcu nici cea mai mică glumă indecentă și nici măcar vreo aluzie la problema sexualității. Erau unii care puneau mâna pe reviste și-și scoteau din ele teme necunoscute celorlalți, pe care le dezlegau cu soluții tot din revistă, spre ciuda colegilor de dispută, care voiau să știe de unde furaseră ideile. Într-o noapte, discutară despre Dumnezeu. Afară ploua cu găleata și tuna, și unii din băieți, mai fricoși și mai puțin dialecticieni, tremurau de frică și chiar se închinau pe sub pătură, încredințați că o astfel de discuție poate fi primejdioasă pe așa vreme. Răspunse câte unul cu idei de manual, înflorite (studiau puțină istorie a filozofiei, abia în clasa ultimă): Dumnezeu este cauza dintâi și scopul din urmă. Prin el, noi ne explicăm tot ce întrece puterea noastră de explicație și dăm un sens vieții. Un băiat de popă zise că Dumnezeu „e o dogmă care nu se discută” și că „noi trebuie să credem în tot ce e absurd”. În sfârșit, cel care stărnise discuția strâmbă din buze disprețuitor.

– Spune tu, mă, atunci, dacă ești mai deștept! se supărase băiatul de popă. Ia te uită la el! Ce te strâmbi așa, parcă tu știi!

– Mă, zise filozoful, Dumnezeu sunt eu, tu, pământul, cerul, tot ce există pe lume. Toate fac parte din Dumnezeu, decât că noi suntem mărginiți pe loc și în timp (asta se zice „în timp și spațiu”), pe când Dumnezeu e nesfârșit!

Nimeni nu râsesse de această soluție ușor de caricaturizat, rămânând toți tulburați. Afară fulgera. Numai unul întrebăse incredul:

– De unde ai luat tu asta, că n-ai inventat-o tu?!

Feciorul de popă făcuse această obiecție, care multora le păruse foarte întemeiată:

– Bine, mă, noi socotim pe Dumnezeu ca fiind de o bunătate nesfârșită, opus răului, adică diavolului, care e un răzvrătit, tăgăduind pe Tatăl nostru din ceruri. Păi, dacă lumea toată e Dumnezeu, atunci se cheamă că și ucigașul e o părticică din Dumnezeu, și ce face, face cu voia lui. Se poate așa ceva? Ești un „eretic”.

Fiul de teolog spusese această vorbă cu mare orgoliu, celălalt filozof recunoscuse sincer ignoranța lui:

– Vezi că eu nu m-am gândit la asta. Trebuie să fie și aici o socoteală. Eu, unde am citit, am aflat că filozofia asta se cheamă panteism.

Atunci se hotărâră cu toții să întrebe pe profesorul Dumbravă, în care aveau mai multă încredere, fiindcă era sfântos, blând și dispus la problemă. Era un bătrân cu părul tare și negru, cu bărbuța maioresciană și care vorbea cu accent moldovenesc excesiv.

– Domnule Dumbravă, se ridicase unul din ei (erau în clasa a VI-a), colegii mei vă roagă, prin mine, să ne explicați ce este Dumnezeu.

Dumbravă rămase înmărmurit.

– Da' ci, bre, voi v-ați zărghit? Valeu! D-apăi aveți răbdare, bre, până la anul măcar, când v-o vini mintea. Ci vrei, să mă bat cu părintele?

Totuși, le schițase câteva aspecte ale problemei.

Felix își aminti acei ani și se simți trist; în el clocoteau idealuri mari, probleme și energii. Otilia îi plăcuse de la început, pentru aerul ei de intelectuală blazată, care nu vrea să spună ce știe, și, în același timp, pentru subțirimea ei delicată, botticelliană. Ei Felix i se putea dedica, consacra. Otilia i se înfățișase de la început ca o finalitate, ca un premiu, mereu dorit și mereu amânat, al meritului lui. Voia să facă ceva mare din cauza Otiliei și pentru Otilia. Depărtarea de fată nu-l supăra în sine, ba într-un fel îi convenea, fiindcă gusta, ca un călugăr, bucuria de a se înfățișa mai târziu Otiliei perfecționat sufletește. Îl supăra însă că plecase cu Pascalopol. Asta întuneca puțin figura Otiliei. Fecioara Maria este venerată de toți, și nu e a nimănui. O fată care primește omagiile unui om în vârstă și se plimbă cu el în străinătate e suspectă

de aspirații comune, de obtuzitate pentru marile sacrificii bărbătești. Ar fi vrut-o pe Otilia călugăriță, refuzându-se tuturor. Atunci ar fi rămas și el ascet în onoarea și adorarea ei. Pe Georgeta Felix n-o disprețuia. Își mărturisea chiar că-i place și că o dorește. Îl supăra însă că, fiind mai redusă intelectualicește decât Otilia, nu căzuse în capătul de jos al valorilor feminine. Ar fi dorit o Georgetă frumoasă ca și aceasta, dar de un cinism mai accentuat, mai inconștient. Ar fi voit-o căzută, răătăcită, ca prostituatele din romanele lui Dostoievski, care în abjecțiune mai au o licărire de conștiință morală. Atunci i s-ar fi sacrificat invers decât Otiliei, salvând-o, ridicând-o până la el, vindecând-o trupește și sufletește. Așa, Georgeta îl irita puțin. Era încântătoare de frumusețe și sănătoasă tun, imorală, cu luciditate, cu principii burgheze și bun-simț. Nu numai că n-avea nevoie de salvatori, dar îl privea pe Felix matern, îngrijorându-se de studiile și reputația lui, acordându-i favoruri din caritate. Raportul acesta era insuportabil, cu atât mai mult cu cât, în ochii fetei, Felix credea că zărește o sclipire de ironie. Râdea oare Georgeta în sine de naivitatea lui Felix, care o privea ca pe o sfântă, sau, dimpotrivă, era mai onestă decât își închipuia, și atunci ea observa cu maliție orientările lui în lumea femeilor?

Felix simțea, mai mult decât nevoia fiziologică și psihologică de a avea femei și de a le iubi, necesitatea de a discuta despre femei, de a-și găsi un punct de vedere metafizic, în care să-și ordoneze viața sentimentală. Îl plectiseau eternele apostrofe și insinuări triviale ale colegilor: „Te-am văzut cu o damă bine.”, „Ai dat o lovitură.”, „Faci ceva?” „Sper că nu e numai platonice!”

Bântuit de astfel de gânduri, mergea încet de-a lungul Cheiului Dâmboviței, când îl opri cu brațele larg deschise colegul Weissmann. Vorbea puțin cu el, abia îl cunoștea de fapt, totuși, nu rămase deloc surprins de familiaritatea studentului.

– Ce mai faci? îl întreabă Weissmann. Te plimbi gânditor, ești pierdut în contemplații. Faci poezii?

– Aș! protestă Felix.

– Și de ce să nu faci? Crezi că eu n-am făcut? Ce, e rușine? Am făcut caiete întregi de poezii, eram așa de sentimental într-o vreme!

– Publici? întrebă Felix.

– Ce să public? Le-am citit unui prieten al meu, băiatul cel mai inteligent de pe lume, cel mai delicios; el mi-a citit pe ale lui, și eu le-am aruncat pe foc pe ale mele. Băiatul ăsta are cel mai mare talent, e mai tare ca Heine.

– Cum îl cheamă?

– Cum îl cheamă? Barbu Nemțeanu! Trebuie să-l cunoști, e de pe acum un poet celebru.

Felix mărturisi că nu-l știe, ceea ce miră pe Weissmann, care nu-și luă totuși aere de suficiență.

– Amice Sima, pe băiatul ăsta trebuie să-l cunoști numai decît, este cel mai mare poet contemporan. Îți fac eu cunoștință. Am să-ți aduc revistele în care publică el, să-ți dai și dumneata seama. De ce să te privezi de o asemenea beție lirică?

Weissmann vorbea cu un entuziasm extraordinar și gesticula, oprindu-se din când în când și rezemându-se de balustrada cheiului, spre a demonstra mai bine și a-i declama unele versuri, persuasiv, în șoaptă, trăgându-le cu mîna din gură și sugînd din buze voluptuos, ca după mușcarea unei piersici. Îi puse lui Felix repetate întrebări, dacă nu cunoaște cutare sau cutare poet român sau străin, și Felix trebui să recunoască rușinat că nu era atît de informat.

– Ascultă o poemă delicioasă:

*Il est d' é tranges soirs où les fleurs ont une âme,
Où dans l'air é nérvé flotte du repentir,
Où sur la vague lente et lourde d'un soupir
Le coeur le plus secret aux lèvres vient mourir.
Il est d' étranges soirs où les fleurs ont une âme,
Et ces soirs-là, je vais tendre comme une femme.¹*

¹ Sunt seri ciudate când florile au suflet,
Când în aerul fremătător plutește remușcarea,
Când pe valul lin și greu al unui suspin
Inima cea mai tăinuîtă se stinge pe buze.
Sunt seri ciudate când florile au suflet,
Și în serile acelea pășesc gingaș ca o femeie. (fr.)

Weissmann declama prelung, cântând aproape, apropiindu-se și depărtându-se de urechile lui Felix, așa cum fac violoniștii țigani în Ungaria și Austria.

– Cum? Nu-ți place poate? Așa un poem minunat! Cred că știi de cine e! Cum, nu știi?! E de Albert Samain¹, cel mai mare poet francez, mai mare decât Lamartine. E o celebritate.

De Samain Felix auzise și-și aduse chiar aminte că văzuse între cărțile Otiliei un volum destul de vechi, *Au jardin de l'Infante*. Dar nu-l citise, fiindcă nu-l atrăsese până acum poeziile. Îl interesau romanele care înfățișau cazuri de energie virilă, de tenacitate în ambiție, biografiile oamenilor mari, în genere, toate cărțile care tratau despre problema educării voinței. În anul acesta întâi de facultate citise puțină literatură și foarte multe cărți de medicină. Mai mult decât risipirea, prefera profunditatea într-un lucru hotărât. Acum însă sufletul îi era sonor. Declamația lui Weissmann, care oprea în loc pe trecători, îi plăcea și se decise în gând să citească acasă pe Samain.

– Ai iubit vreodată? întrebă brusc studentul, după ce-l aruncase inutil prin poezia rusească, prin Nekrasov și Balmont².

– Cred că da! răspunse după puțină ezitare Felix.

Weissmann îl privi incredul, apoi se porni, cu obișnuita frenezie, pe confesiuni.

– Ca mine n-ai iubit! E imposibil. Eu am iubit fenomenal, așa cum numai o dată un om iubește într-un secol. Am material sufletesc să fac bucuria unui poet mare. Am iubit o fată extraordinară, un adevărat înger, o fată nervoasă, impresionabilă, o fată, îți zic, al cărui suflet vibra ca o vioară scumpă sub arcușul unui Enescu, o adevărată Maria Baskirtscheff³. Am petrecut cu ea ceasuri divine, ne-am topit în beția sfântă a cărnii. Apoi am vrut să ne sinucidem amândoi. Ne-am închis

¹ Albert Samain (1858–1900), poet francez, autor al volumelor *Au jardin de l'Infante* (1893), *Aux flancs du vast* (1898), *Le Chariot d'or* (1901).

² Constantin Dimitrievici Balmont (1867–1942), poet simbolist rus, mort la Paris.

³ Marie Baskirtscheff (1860–1884), pictoriță rusă. A trăit la Paris din anul 1870. Adeptă a școlii impresioniste, puternic influențată de Manet.